

۳۵۷	[۲۶] هشام جعيط	۷	مقدمه پژوهشگر
۳۷۳	[۲۷] صادق جلال العظم	۱۱	[۱] آدونیس
۳۹۳	[۲۸] محمد السيد الجليلند	۲۵	[۲] حسام الآلوسی
۴۰۷	[۲۹] يوسف جمعه سلامه	۳۹	[۳] صنع الله ابراهيم
۴۱۳	[۳۰] طاها حسين	۵۳	[۴] نصر حامد ابوزيد
۴۲۳	[۳۱] توفيق الحكيم	۶۳	[۵] فاطمه احمد ابراهيم
۴۳۳	[۳۲] حلمی مطر، اميره	۷۱	[۶] يوسف ادريس
۴۳۹	[۳۳] حسن حنفي	۸۳	[۷] محمد اركون
۴۵۱	[۳۴] محمد احمد خلف الله	۹۷	[۸] امام عبدالفتاح امام
۴۵۹	[۳۵] الياس خوري	۱۱۱	[۹] عمر اميرالاي
۴۶۹	[۳۶] محمود درويش	۱۲۱	[۱۰] احمد امين
۴۸۷	[۳۷] رشدي راشد	۱۳۵	[۱۱] سمير امين
۴۹۷	[۳۸] محمد احمد الراشد	۱۵۱	[۱۲] عثمان امين
۵۰۹	[۳۹] طارق رمضان	۱۶۱	[۱۳] محمود امين العالم
۵۲۵	[۴۰] وهبه الزحيلي	۱۷۵	[۱۴] عزمي بشاره
۵۴۳	[۴۱] محمود حمدي زقزوق	۱۹۱	[۱۵] عبد الكريم بكار
۵۵۹	[۴۲] فؤاد زكريا	۲۰۷	[۱۶] عبدالاله بلقزيز
۵۷۱	[۴۳] بدر شاکر السياب	۲۲۳	[۱۷] جمال البنا
۵۸۱	[۴۴] رضوان السيد	۲۴۱	[۱۸] عبد الله بن فهد النفیسی
۵۹۱	[۴۵] يوسف شاهين	۲۵۵	[۱۹] مالك بن نبی
۵۹۹	[۴۶] محمد شحرور	۲۷۳	[۲۰] النوری بوزيد
۶۱۵	[۴۷] هشام شرابی	۲۸۳	[۲۱] زكريا تامر
۶۲۵	[۴۸] محمد متولى الشعراوى	۲۹۷	[۲۲] فتحی تريکی
۶۳۷	[۴۹] شيخ امام	۳۱۱	[۲۳] طيب تيزینی
۶۴۷	[۵۰] طيب صالح	۳۲۵	[۲۴] محمد عابد الجابری
۶۵۹	[۵۱] ماجد صلاح الدين	۳۴۱	[۲۵] محمد جربوعه

۱۰۶۷	[۸۴] احمد مطر	۶۷۳	[۵۲] محمد الطالبي
۱۰۸۱	[۸۵] امين معلوف	۶۸۷	[۵۳] جورج طرايبشئ
۱۰۸۷	[۸۶] عبدالغفار مكاوى	۷۰۱	[۵۴] طاها عبدالرحمان
۱۰۹۹	[۸۷] نازك الملائكة	۷۱۷	[۵۵] على عبدالرازق
۱۱۱۳	[۸۸] عبدالرحمان منيف	۷۲۳	[۵۶] محمود اسماعيل عبدالرزاق
۱۱۲۹	[۸۹] سلامه موسى	۷۳۵	[۵۷] خليل عبدالكريم
۱۱۴۳	[۹۰] زكى الميلاد	۷۴۵	[۵۸] انور عبدالملك
۱۱۵۵	[۹۱] احمد فؤاد نجم	۷۵۵	[۵۹] عبدالله العروى
۱۱۶۵	[۹۲] ناصيف نصار	۷۷۱	[۶۰] عبدالوهاب عزام
۱۱۷۳	[۹۳] عالم سبيط النيلي	۷۷۷	[۶۱] عباس محمود عقاد
۱۱۷۹	[۹۴] صادق النهوم	۷۸۹	[۶۲] مصطفى العقاد
۱۱۸۷	[۹۵] ادوارد وديع سعيد	۸۰۱	[۶۳] ناجى على
۱۲۰۱	[۹۶] على الوردى	۸۱۵	[۶۴] محمد سليم العوا
۱۲۱۱	[۹۷] مراد وهبه	۸۲۹	[۶۵] طاها جابر العلوانى
۱۲۲۱	[۹۸] فهمى هويدى	۸۴۵	[۶۶] هادى العلوى
۱۲۳۳	[۹۹] محمد حسنين هيكل	۸۵۹	[۶۷] لويس عوض
۱۲۴۵	[۱۰۰] عبدالسلام ياسين	۸۷۱	[۶۸] برهان غليون
۱۲۵۹	نمايه	۸۸۱	[۶۹] اسماعيل راجى الفاروقى
		۸۹۹	[۷۰] علال الفاسى
		۹۰۷	[۷۱] نزار قبانى
		۹۱۵	[۷۲] آمال قرامى
		۹۲۵	[۷۳] عائض القرنى
		۹۳۹	[۷۴] عبدالله القصيمى
		۹۵۳	[۷۵] صلاح فنصوه
		۹۶۵	[۷۶] سيد القمنى
		۹۷۹	[۷۷] غسان كنفانى
		۹۸۹	[۷۸] نجيب محفوظ
		۱۰۰۱	[۷۹] مصطفى محمود
		۱۰۱۱	[۸۰] ابوعرب المرزوقى
		۱۰۲۷	[۸۱] فاطمه المرنيسى
		۱۰۳۵	[۸۲] عبدالسلام مسدى
		۱۰۴۷	[۸۳] عبدالوهاب المسيرى

مقدمه پژوهشگر

نخستین گام برای تعامل فرهنگی و تبادل اندیشه‌ها آشنایی طرفین این تبادل و تعامل با یکدیگر است. آنچه به بارور شدن درخت دانش و آگاهی می‌انجامد بهره‌گیری از دستاوردهای معرفتی فراهم‌آمده برای افراد و جوامع انسانی است. بی‌گمان آدمی هیچ‌گاه خود را بی‌نیاز از آگاهی، دانش و تجربه دیگر هم‌نوعان خود ندانسته و نمی‌داند. این مبنای استوار و تاریخمند شناخت عرصه‌های فرهنگی، اجتماعی و انسانی را فراسوی مرزهای اقلیمی و جغرافیایی بایسته می‌سازد.

چنین ضرورتی در دوران کنونی، که سرعت روبه‌پیش‌نهادن و گام‌های شتابان برداشتن در همه عرصه‌های زندگی فردی و گروهی فزونی و چیرگی یافته است، بیش از گذشته نمود می‌یابد. این ضرورت عمق و اهمیت خود را از جامعه‌های هم‌جوار و هم‌سو آغاز کرده و تا جوامع دوردست و متفاوت گسترش می‌یابد.

ایرانیان اهل فرهنگ و هنر و دانش پیوسته علاقه‌مند به آشنایی با اندیشه‌ورزان و فرهیختگان پیرامون خود و دستاوردهای معرفتی و فرهنگی آنان بوده‌اند. بی‌گمان سطح بالای آشنایی ایرانیان در دامنه عام و خاص آن با شخصیت‌های دیگر جوامع، در مقایسه با دیگر سرزمین‌ها، گواه روشنی بر این مدعا است.

در عین حال روزآمد کردن چنین آشنایی و شناختی، با برآمدن و پنهان شدن ستاره شخصیت‌ها و اندیشمندان و چهره‌های فرهنگی، ضرورت و اهمیت خود را حفظ می‌کند. مفهوم جهان عرب با همه چندلایگی آن، که گاهی ما را با یک کل غیرمتعین زمانی و مکانی مواجه می‌سازد، به جهت اشتراکات و قرابت‌های گوناگونی که با جامعه ایرانی دارد، همواره در اولویت پژوهش و مطالعه قرار داشته است. به‌ویژه در دوران کنونی که

هر دو جامعه، ایرانی و عربی، به دنبال تحول در بازخوانی میراث پیشین و بازتولید اندیشه‌های نوین و گاهی بومی در تأثیرپذیری از کاروان پرشتاب نوگرایی جهانی بوده‌اند. این ایده سودمند نیازمند سازوکارهایی است، از جمله جریان‌شناسی و شخصیت‌شناسی به عنوان شاخص‌های تأثیرگذار در شکل‌گیری جوامع علمی و فرهنگی. در همین راستا، مؤسسه فرهنگی ترجمان، که از زمره فعالیت‌های آن بسترسازی برای یافتن مسئله‌های معرفتی و فرهنگی و اولویت‌بخشی به آن‌ها برای محققان و پژوهشگران است، با ایده ترسیم خطوط کلی و فراهم ساختن چشم‌اندازی عمومی از جهان عرب اقدام به تهیه گزارشی از جریان‌ها و شخصیت‌های فرهنگی معاصر عرب نموده تا بتواند مجموعه‌ای راهنماگونه را در اختیار علاقه‌مندان به پژوهش در حوزه جهان عرب قرار دهد؛ که کتاب پیش رو تحقق این ایده ارزشمند است. در اینجا لازم است نکاتی را در خصوص محتوای این گزارش به اختصار تقدیم خوانندگان ارجمند نمایم:

۱. همان‌گونه که از نام این مجموعه پیداست و در دایره‌المعارف‌ها متداول است، گردآورندگان کوشیده‌اند تنها نقش جمع‌آوری و نظم‌بخشی و سامان‌دهی مطالب را عهده‌دار شده و از هرگونه تحلیل و تفسیر یا نقد و بررسی، که در مواردی نیز ممکن است ضروری به نظر برسد، پرهیز نمایند.

۲. هرچند یافتن مصداق و تعیین مبدأ تاریخی مفهوم معاصر، چه برای جهان عرب و چه غیر آن، مورد اختلاف است، اما کوشش شده است که مبنای این پژوهش مطالعه سده اخیر، به ویژه نیمه دوم آن که نزدیکی زمانی بیشتری با دوران کنونی دارد، قرار گیرد.

۳. پژوهش حاضر، به جهت عینی‌تر شدن، به شکل شخصیت‌محور گردآوری و تنظیم شده است، اما، با توجه به گرایش و وابستگی اغلب این شخصیت‌ها به جریان و تفکری ویژه، هم‌زمان جریان‌شناسی جهان عرب در دوران معاصر نیز صورت گرفته است.

۴. ملاک انتخاب این شخصیت‌ها نقش و تأثیر آن‌ها در شکل‌گیری یا برجسته‌سازی جریان‌های فکری و فرهنگی دوران معاصر جهان عرب، با صرف نظر از جغرافیا و دین و مذهب آنان، بوده است.

۵. براساس ضرورت اختصار در مدخل‌نویسی متعارف در چنین مجموعه‌هایی، به مهم‌ترین اطلاعات درباره هر یک از این شخصیت‌ها، و آنچه پیوسته با فعالیت‌ها و آثار ایشان است، در طبقه‌بندی همسانی بسنده شده است.

۶. مستندسازی اطلاعات این مجموعه توسط گروه همکاران در بیش از دو سال انجام گرفته و با بازنگری چندباره کوشش شده است از دقت و اعتبار نسبی برخوردار باشد که لازم می‌دانم از زحمات ایشان به ویژه آقای نعیم شرافت و سرکار خانم فاطمه احسانی، که سهم بیشتری در این همکاری داشته‌اند، قدردانی نمایم. مجموعه حاضر برای علاقه‌مندان به پژوهش‌های فکری و فرهنگی به ویژه با رویکرد میدانی سودمند است که امیدواریم گامی در جهت ارتباط و تبادل فرهنگی میان جامعه ایرانی و عربی باشد.

برخود لازم می‌دانم از تلاش‌ها و حمایت‌های بی‌دریغ مؤسسه گران سنگ ترجمان، که همت درخوری را برای فعالیت‌های بنیادین و گشودن کرانه‌های نوین پژوهش به انجام می‌رساند، به ویژه مدیر فرهیخته آن جناب حجة الاسلام والمسلمین آقای مرتضی روحانی و همکاران گرامی‌شان که در پدید آمدن این اثر ارزشمند سهم بسزایی داشته‌اند، قدردانی کرده و برای ایشان از خداوند درخواست پیوستگی توفیق بنمایم.

والله ولی التوفیق

زمستان ۱۳۹۵

دکتر مسعود فکری

۱ آدونیس

نام: علی احمد سعید

تولد: ۱۹۳۰، لاذقیه، سوریه

تخصص: شاعر، نویسنده، روزنامه‌نگار، پژوهشگر و مترجم

گرایش فکری: چپ سکولار

صفحه شخصی در فیس‌بوک:

<https://www.facebook.com/pages/آدونیس/>

مقدمه

بعد از محمود درویش فلسطینی، آدونیس را بزرگ‌ترین شاعر و چهره ادبی دنیای عرب می‌دانند. نام اصلی اش علی احمد سعید است. لقب آدونیس^۱ را آنتوان سعدا، رهبر حزب ناسیونال سوسیالیست سوریه، به خاطر فعالیت‌ها و گرایش علی احمد سعید به این حزب به او داد. سعدا با این کار می‌خواست نام اساطیر قدیمی را زنده نگه دارد. آدونیس هم پژوهشگر و مترجم است، هم روزنامه‌نگار و شاعر برای همین ادبیات پیش از اسلام را خوب می‌شناسد. او نقش مهمی در دگرگونی زبان شعر عرب داشته و از بزرگ‌ترین چکامه‌سرایان سنت شکن عرب به حساب می‌آید. آدونیس نواندیش است و خلاق و پویا، آن قدر که در نیمه دوم قرن بیستم انقلاب مدرنیستی به راه انداخت و بر شعر عرب تأثیر گذاشت. او از کلیشه‌های شعر کلاسیک عرب دور شد و سبک جدیدی در شعر معاصر عرب درست کرد. اساطیر باستانی منبع الهام آدونیس در اشعارش هستند. نام خدایان باستانی تموز، آدونیس و فونیکس در اشعار او زیاد تکرار می‌شوند. قدرت تأثیرگذاری او بر شعر عرب موجب شد بسیاری او را با تی. اس. الیوت^۲ مقایسه کنند. خالد متاوا، مترجم انگلیسی آثار آدونیس، معتقد است او هنجارشکن است و علیه ریشه‌های عمیق تعصب در تفکر عرب ایستاده است. در غرب او را با نظراتش درباره نابودی فرهنگ و تفکر عرب می‌شناسند.^۳ سال ۱۹۸۵ به دلیل جنگ داخلی لبنان به پاریس رفت. از آن سال تاکنون با عنوان نویسنده آزاد در پاریس زندگی می‌کند و می‌نویسد.

۱. آدونیس نام یکی از خدایان یونان باستان است که نماد طبیعت و تجدید حیات سالانه آن است.

۲. تی. اس. الیوت (۱۸۸۸-۱۹۶۵) شاعر، نمایشنامه‌نویس و منتقد ادبی بود. دو اثر مهم الیوت، سرزمین هرزو چهار کوازت، او را به رهبر جنبش نوسازی شعر و شاعری معروف کرد. سبک بیان، سرایش و قافیه‌بندی اش شعر انگلیسی را از نو ساخت. الیوت برنده جایزه نوبل ادبی بود.

۳. در این بخش از منابع زیر استفاده شده است:

عبدی زاده، حسین، «من مثل گاندی هستم، نه چه‌گوارا»، سایت خبر آنلاین، ۱۳۹۰/۱۱/۹. (<http://khabaronline.ir/detail/196078/>)

امین، «آدونیس»، موقع استار تایمز، ۲۰۱۰/۶/۱. (<http://www.startimes.com/f.aspx?t=23691162>)

«زندگی نامه آدونیس»، سایت همشهری آنلاین، ۱۳۸۷/۱۰/۲۵. (<http://hamshahronline.ir/details/72993>)

سوابق^۱

سوابق تحصیلی

- در کودکی قرآن و ادبیات عرب را از پدرش آموخت و تا ۱۳ سالگی در مکتب‌خانه درس خواند.
- بهار سال ۱۹۴۴ به مدرسه سکولار فرانسوی در طرطوس رفت.^۲
- در ۲۴ سالگی از دانشگاه دمشق مدرک کارشناسی فلسفه گرفت.
- سال ۱۹۷۳ از رساله دکتری‌اش با عنوان «الثابت و المتحول» در دانشگاه سنت ژوزف دفاع کرد که جنجال زیادی به پا کرد.

سوابق اجرایی

- سال ۱۹۵۷ با یوسف الخال^۳، شاعر لبنانی، مجله شعر را در لبنان منتشر کرد.
- سال‌های ۱۹۶۹ تا ۱۹۹۴ مجله مواقف را پس از سه سال همکاری با مجله شعر منتشر کرد.
- در روزنامه‌های النهار، الجریده، لسان الحال، الکفاح العربی و در بخش فرهنگی روزنامه السفیر مطلب می‌نوشت.
- از سال ۱۹۷۴ تا ۱۹۷۸ در دانشگاه لبنان تدریس کرد.
- از سال ۱۹۸۰ با انستیتوی جهان عرب در پاریس همکاری می‌کند.
- از سال ۱۹۸۱ دانشگاه‌ها و پژوهشگاه‌های مختلف اروپا و آمریکا برای تدریس از او دعوت کردند.
- سال ۱۹۸۶ به فرانسه رفت و استاد دانشگاه سوربن شد.
- از سال ۱۹۸۹ تا ۱۹۹۵ در دانشگاه ژنودرس داد.

۱. بیوگرافی آدوینیس: <http://modernarabicpoetry.blogfa.com>.

۲. آدوینیس بهار سال ۱۹۴۴ در مراسم بازدید شکر القوتلی، رئیس جمهور وقت سوریه، قصیده ملی‌ای را که خودش سروده بود خواند. شعر بر دل رئیس جمهور نشست و برای تشکر او را به مدرسه سکولار فرانسوی در طرطوس فرستاد.

۳. یوسف الخال (۱۹۱۷-۱۹۸۷) شاعر و روزنامه‌نگار لبنانی است که مدیر دارالکتاب و مجله صوت امرأة بود. در سال ۱۹۴۸ در بخش انتشارات و مطبوعات دبیرخانه عمومی سازمان ملل متحد کار کرد و در سال ۱۹۵۵ دوباره به لبنان بازگشت.

سوابق سیاسی

- سال ۱۹۵۴ به خاطر گرایشش به حزب سوسیال ناسیونالیست سوریه^۱، بدون محاکمه، یک سال زندانی شد. در زندان به حزب ملی اجتماعی سوری پیوست و فعالیت‌های تند سیاسی‌اش را با شوریده‌سری شاعرانه همراه کرد.
- سال ۱۹۵۶ تلاش کرد شاخهٔ چپ حزب سوسیال ناسیونالیست سوریه را تأسیس کند. اعضای حزب ملی اجتماعی سوری او را از حزب اخراج کردند.

جوایز

- برندهٔ جایزهٔ ادبیات خارجی ژان مارلیو، فرانسه، ۱۹۹۳.
- برندهٔ جایزهٔ ویرونیا سیتا دی ویامو، ایتالیا، ۱۹۹۴.
- برندهٔ جایزهٔ ناظم حکمت^۲، استانبول، ۱۹۹۵.
- برندهٔ جایزهٔ ادبیات خارجی دریای مدیترانه، پاریس، ۲۰۰۳
- برندهٔ جایزهٔ شعر سوریه و لبنان، انجمن بین‌المللی شعرپیتسبورگ، ۱۹۷۲.
- برندهٔ جایزهٔ انجمن فرهنگی لبنان^۳، فرانسه، ۱۹۹۷.
- دریافت نشان لیاقت هنر و ادبیات فرانسه، ۱۹۹۷.
- جایزهٔ شعر تاج طلایی^۴، مقدونیه، ۱۹۹۸.
- برندهٔ جایزهٔ شعر نونینو، ایتالیا، ۱۹۹۸.
- برندهٔ جایزهٔ لریسی پیا، ایتالیا، ۲۰۰۰.

۱. برای کسب اطلاعات بیشتر، ک: همین مدخل، پیوست شمارهٔ ۱.

۲. ناظم حکمت (۱۹۰۲-۱۹۶۳) هم شاعر و نمایشنامه‌نویس است هم نورپرداز، آزادی‌خواه ترک و متولد سالونیک‌های یونان است. از ۱۴ سالگی شعر گفت. ترانه‌های عاشق‌های ترک، که بخشی از فرهنگ فولکور ترکیه بودند، یکی از ریشه‌های اصلی اشعار حکمت بود.

۳. المنتدی الثغافی اللبانی، انجمن فرهنگی لبنان، تاکنون این جایزه را به تعداد زیادی از چهره‌های مشهور عالم فرهنگ و ادب اهدا کرده است. هرکسی که جایزهٔ این انجمن را گرفت دورهٔ بعد انجمن جایزهٔ دیگری به اسم او ثبت می‌کند. مثلاً جایزهٔ آدونیس را به خانم مرام مصری، شاعر، و عبدالمنعم رمضان دادند. جایزهٔ محمود درویش را به سلیم بزکات، نویسنده، دادند. جایزهٔ محمد ماغوط را به امجد ناصر شاعر دادند و جایزهٔ نجیب محفوظ را به قاسم حداد شاعر.

۴. از سال ۱۹۶۶ جایزهٔ شب شعر جشنوارهٔ استروگا، الاکلیل الذهبی، را هر سال به شاعری زنده می‌دهند که شهرت جهانی دارد. این جایزه تاجی دست‌ساز و از طلای خالص است.

- برندهٔ جایزهٔ بیورنسون، نروژ، ۲۰۰۷.
- برندهٔ جایزهٔ گوته^۱، فرانکفورت، ۲۰۱۱.
- برندهٔ دومین دورهٔ جایزهٔ ابن رشد از مؤسسهٔ آزاداندیشی ابن رشد.^۲

مهم ترین آثار آدونیس^۳

- پیش درآمدی بر شعر عربی (مقدمة للشعر العربی): آدونیس در این کتاب نظرش دربارهٔ بازنگری در میراث شعر عربی را مطرح می‌کند. او معتقد است شکل، مفهوم و دیدگاه شعر باید تغییر کند تا بارور باشد و تغییر در شکل و مفهوم باید با هم باشد. این کتاب را کاظم برگ‌نیسی به فارسی ترجمه کرد.
- ترانه‌های مهیار دمشقی (أغنی مهیار الدمشقی): آدونیس در این کتاب در را به روی شعر مدرن گشود و تأثیر فراوانی بر شعر عربی گذاشت.
- ملکوت در غبار (ملکوت فی الغبار): حاصل گفت‌وگوی بلند صقرا بوفخر، منتقد و روزنامه‌نگار عرب، با آدونیس است. نشر مروارید سال ۱۳۹۱ آن را با ترجمهٔ محمد جواهرکلام منتشر کرد.
- ستاره‌ها در دست (النجوم فی الید): این کتاب منتخب اشعار آدونیس است. استاد موسی اسوار آن را به فارسی ترجمه و انتشارات سخن سال ۹۳ منتشرش کرد.
- گزیده اشعار السیاب، شوقی، الرصافی، الکوکی، محمد عبده، محمد رشید رضا، الزهاوی، عبد الوهاب، یوسف الخال (مختارات من شعر السیاب | شوقی | الرصافی | الکوکی | محمد عبده | محمد رشید رضا | الزهاوی | عبد الوهاب، یوسف الخال): آدونیس هر کدام از این گزیده اشعار را با همکاری همسرش خالده سعید در سال‌های ۱۹۸۲-۱۹۸۳ در کتابی مجزا منتشر کرد.
- دیوان شعر عربی (در سه جلد) ۱۹۹۶.

۱. جایزهٔ ادبی گوته معتبرترین جایزهٔ ادبی آلمان است. هر سال در فرانکفورت، وطن گوته، و در سالروز تولد او جایزهٔ گوته را به برنده اهدا می‌کنند. هرمان هسه (۱۹۴۶)، توماس مان (۱۹۴۹)، زیگموند فروید (۱۹۳۰) و آدونیس از برندگان جایزهٔ ادبی گوته هستند.

۲. برای کسب اطلاعات بیشتر، رک: همین مدخل، پیوست شمارهٔ ۲.

۳. سال ۱۳۸۰ محمد رضا شفیعی کدکنی کتاب شعر معاصر عرب را نوشت و در آن آدونیس را معرفی کرد.

گزیده‌ای از نظرات آدونیس

آدونیس و درگیری در سوریه

آدونیس منتقد انقلاب سوریه و بهار عربی است و اینکه سوریه برای حمایت از انقلاب به مخالفان غربی اش پناه برد را محکوم کرد. او به سیطرهٔ فرانسه بر سوریه اشاره کرده و می‌گوید «چگونه ممکن است حکومت به کمک کسانی سرو سامان بگیرد که روزی خودشان این کشور را استعمار کرده بودند؟»

او از وضعیت کنونی سوریه ناراحت و معتقد است وضعیت کشورش باید بدون هیچ خشونت مسلحانه‌ای با انتخاباتی آزاد و سالم اصلاح شود و استفاده از اسلحه هیچ توجیهی ندارد. آدونیس دخالت کشورهای خارجی به خصوص دخالت نظامی شان را در بحران سوریه نمی‌پسندد، دخالت‌هایی که ابزار جهان غرب است و بهانه‌ای برای رسیدن به اهدافشان.^۱ او معتقد است تغییر و تحول باید همه‌جانبه باشد «تا زمانی‌که زن عرب از قید و بندهای شرعی که او را به بند کشیده است رها نشود، انقلاب‌های عربی به نتیجه نمی‌رسد».^۲

آدونیس و بهار عربی

تاریخ نشان داده است خشونت انقلاب‌های مردمی را از بین می‌برد و آن را به عملیات انتقام، تخریب، غارت و کشتار تبدیل می‌کند.^۳ آدونیس معتقد است پس از بهار عربی تغییری رخ نداده است. او اوضاع کنونی را بیش‌تر یک کابوس می‌داند تا یک رؤیای شیرین. شورش‌های مشروع مردم علیه ظلم، کشتار و سلب آزادی می‌تواند به نفع نیروهای ارتجاعی و اصول‌گرایان باشد که از این انتفاضه‌ها سود می‌برند. آدونیس معتقد است انقلاب سوریه از ایدئولوژی افراطی سلفی و فرقه‌گرایی برخاسته است، با انقلابیونی سلفی که سودای آزادی وطن دارند و خودشان را ملی می‌دانند. آدونیس ابتدا از انقلاب‌های عربی راضی بود اما حکومت اسلام‌گراها در تونس و مصر را نپذیرفت. اخوان المسلمین مصر را فاشیست می‌دانست.^۴ به اعتقاد او دیکتاتوری‌های فردی

۱. «آدونیس يدعوللاصلاح بسوريا وينتقد المعارضة»، موقع العربية، ۲۰۱۲/۳/۲۱.

(<http://arabic.cnn.com/2012/entertainmen>)

۲. الجابری، یاقوت، «آدونیس: اذا لم تحرر المرأة من الشرع الذی یلغی هويتها لن تنجح الثورة العربية»، ۲۰۱۳/۲/۲۲.

۳. «آدونیس یصف الربیع العربی بالكذبة الكبيرة»، ۲۰۱۳/۶/۶، (<http://www.addustour.com/16873>)

۴. الشوادفی، محمد، «آدونیس ینتقد الثورة السورية والربیع العربی ویتهم الاخوان فی مصر بالفاشیین»، موقع الأهرام.

بسیار راحت تر از دیکتاتوری گروهی اخوان المسلمین و سلفی‌ها از بین می‌روند. «چنانچه چنین گروه‌هایی به حکومت برسند، باید حداقل یک قرن تمام منتظر بمانیم تا از سیطره‌شان خارج شویم. اخوان المسلمین هم تصویریدی از تمدن و فرهنگ ارائه می‌دهد، هم از انسان؛ هم در اندیشه افراط‌گراست هم در عمل. اغلب مسلمانان هم با آن‌ها همراه نیستند»^۱.

یهودیان، صهیونیسم و فلسطین

«باید به باهوشی یهودیان اعتراف کنیم. چه از یهودیان فرانسه باشند چه از آمریکا، خودشان را جزئی از جامعه محل معیشت خود می‌دانند. در فرانسه فرانسوی حرف می‌زنند، انگار که یک فکر فرانسوی مستقل منافع ملت فرانسه را در نظر دارد. یهودیان موهبت‌های زیاد، متنوع و فرهنگی بالا دارند. با شایستگی و دانشی صحیح و جدی کار می‌کنند. نادان و عامی هم نیستند». او رفتار اعراب را دقیقاً برعکس یهودیان می‌بیند. «عرب‌ها تا دهان باز می‌کنند می‌گویند ما عرب‌ها چنین هستیم و شما فرانسوی‌ها چنان». آدونیس همین تفاوت رفتار عرب و یهودی را دلیل عدم قدرت اعراب و فاصله‌شان با دیگران می‌بیند و از خودبیگانگی و کاهلی اعراب را مذمت می‌کند که دشمنشان، اسرائیل، را نمی‌شناسند و از او شکست می‌خورند. البته آدونیس جدیت و شایستگی و دانش را ویژگی یهودی‌ها می‌داند نه دولت اسرائیل. برعکس، او دولت اسرائیل را بسته می‌داند «آیا به هویت اسرائیلی اجازه خواهند داد که خود را بر دیگری عرضه کند، یا می‌خواهد همچنان بسته بماند؟» او به آینده رابطه اعراب با اسرائیل ناامید است و از تمام اندیشه‌هایش یک نتیجه می‌گیرد «من شخصاً زیاد به صلح خوش بین نیستم»^۲.

آدونیس و جدایی دین از سیاست

آدونیس شاعری نوگراست و گفت‌وگوی فرهنگ عربی با فرهنگ‌های جهانی را ضروری می‌داند. اعتقاد دارد برای اینکه ارزش‌های مدنی پایه دولت باشد، باید فرهنگ عرب برای گفت‌وگو با فرهنگ‌های دیگر در بافت فرهنگ جهانی وارد شود به طوری که

۲۰۱۲/۲/۱۳. (<http://gate.ahram.org.eg/NewsContent/13/71/172057>)

۱. «آدونیس بیهاجم و یحذر من الثوار والثورة السورية»، موقع وكالة أنباء الشعرة، ۲۰۱۳/۴/۱۹.

(<http://www.alapn.com/ar/news.php>)

۲. جواهر کلام، محمد، ملکوت در غبار.

فرهنگ عربی هویتی قائم به ذات در برابر کسانی که خارج از این فرهنگ‌اند نداشته باشد. آدونیس جدایی دین از سیاست را برای جوامع عربی در حال تغییر ضروری می‌داند. «نمی‌توان دولت و سیاست مدرن را بر بنیاد دین بنا کرد، باید دین و زندگی مدنی را کاملاً از هم جدا کرد. دین باید امری خصوصی و آزمونی شخصی باشد. جامعه باید به موقعیتی برسد که همه بتوانند آزادانه صرف نظر از اعتقادات دینی و غیردینی شان عقایدشان را بیان کنند»^۱.

آدونیس و اسلام و قرآن^۲

آدونیس اسلام را اسلام اکثریت توصیف می‌کند و آن را علت عقب ماندگی عرب‌ها می‌داند، اسلامی که افقی برای اندیشه و پرسش نیست بلکه فقط مجموعه‌ای از آداب و رسوم دینی است. آدونیس با هر چه عنوان اسلامی دارد مقابله می‌کند. «اسلام برای من مهم است پس آن را به چالش می‌کشم، اما نسبت به آن حس بدی هم دارم. اسلام در خون، زندگی و فرهنگ من ریشه دوانده است. اگر این قدر برایم اهمیت نداشت از آن صرف نظر می‌کردم». با قرآن هم مخالف است چون به اعتقاد او قرآن رشد شعر عرب را متوقف کرد و ارتباط بین شعر و اندیشه را گسست. برای همین شعر صدر اسلام شعری ضعیف و پست است؛ نوآوری ندارد. نه بر شعر عربی تأثیری گذاشته نه بر جان مسلمانان.^۳ آدونیس از مسلمانان می‌خواهد قرآن را کتابی روشنفکرانه ببینند و می‌گوید «کاری به اسلام به عنوان یک دین ندارم، می‌خواهم فهم اسلامی از نص قرآن را نقد کنم». متفکران اسلامی از حرف‌های آدونیس درباره قرآن خشمگین شدند و او را دست‌پرورده فرهنگ غربی می‌دانند.

۱. خلیجی، مصطفی، «آموزه‌های آدونیس برای جوامع بسته»، ۲۰/۴/۲۰۱۳، <http://www.persian.rfi.fr>.

۲. در این بخش از منابع زیر استفاده شده است:

«رأی آدونیس فی الدین والسیاسه وسبب تخلف العرب»، <http://www.youtube.com/watch?v=BxFSnSvb-0Y>.

محمد، رشاد، «آدونیس یهاجم القرآن»، موقع منتدی اسلام الیوم، ۲۹/۱۱/۲۰۰۶. (<http://muntada.islamtoday.net/t17020.htm>)

زنجیر، عبد الله، «آدونیس و الاسلام العظیم»، موقع علاء الدین زعتی، ۲۳/۷/۲۰۱۰. (<http://www.alzatari.net/research/708.html>)

الصویانی، محمد، «آدونیس والشعر الاسلامی»، موقع الیاض، ۲۴/۵/۲۰۰۹. (www.alriyadh.com/2009/07/24/article447086.html)

۳. همان.

آدونیس و زن

زن در خیال و شعر آدونیس جوهری است که صرفاً در جسم محدود نیست. «زن از دیدگاه من چیزی فراتر از جسم و فراتر از شریک زندگی است؛ زن تجسم ژرفایی است که در زندگی پیوسته در پی آنم». مانند محی‌الدین عربی که معتقد است «برای رسیدن انسان به مطلق، و به خدا، می‌بایست از عالم زنانگی عبور کرد». و این یعنی زن راهی است به سوی مطلق. آدونیس زنان زیادی را در زندگی‌اش دوست داشته که همچنان هم دوستشان دارد. به نظرش دوست داشتن زنان بخشی از تقابلهش با فرهنگ عربی است، اما هر آنچه را برای خود می‌خواهد برای همسرش نیز می‌خواهد.

او در کتاب *التاریخ یتمزق فی جسد المرأة* نگاهی به جسم زن دارد که از نظر فرهنگ موروثی و حکومت‌ها تابواست و ناگفتنی. «زن انسان است، نه جسمی صرف در خدمت مرد». او زنان غربی را آزاد می‌داند و معتقد است آن‌ها حق و حقوق قانونی خود را تمام و کمال گرفته‌اند. زن در جوامع غربی احساس می‌کند می‌تواند خارج از چهارچوب زندگی زناشویی به هر کس عشق بورزد. اما چون زندگی اجتماعی چیزی فراتر از قانون است باز هم مشکلاتی ریشه‌ای و بنیادی در ساختار جامعه غربی است، مشکلاتی که نشان می‌دهد نگاه پست به جسم زن همچنان وجود دارد. با این همه آدونیس معتقد است زمانی که مرد از قید و بند و زنجیرهایش آزاد شود زن خودبه‌خود آزاد خواهد شد.^۱

هم‌نوایی آدونیس با شاعران ایرانی^۲

آذرماه ۱۳۸۴ (۲۰۰۵ م) وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی با برنامه‌ریزی خانه نقد ایران آدونیس را به ایران دعوت کرد. آدونیس در گالری ثالث برای گروهی از شاعران ایرانی شعر خواند.

۱. در این بخش از منابع زیر استفاده شده است:

الخواتری، زبیده، «آدونیس يتحدث عن المرأة و عن قصیدته قبر من أجل نیویورک»، موقع الجزيرة الغنیه.

(<http://www.aljaziralfania.com>)

الصرکر، حاتم، «آدونیس یراجع التاریخ عبر جسد المرأة شعریاً»، موقع آلف، ۲۰۰۷/۱۲/۱.

(<http://www.aleftoday.info>)

«المرأة عند آدونیس»، به نقل از شرق الأوسط.

۲. «هم‌صدایی آدونیس با شاعران ایرانی»، روزنامه ایران، ۱۳۸۴/۹/۱۳. (<http://www.aftabir.com/news/view>)

هم چنین به شیراز رفت و آرامگاه حافظ و سعدی را دید. سال ۲۰۰۸ درباره سفرش به ایران یک کتاب نوشت و در آن گفت «ایران از زیباترین دیدارهای فرهنگی ام بود». آدونیس در اشعارش از انقلاب ۵۷ ایران به رهبری امام خمینی حمایت کرد «این موضع همه متفکران معروف جهانی مانند میشل فوکو است. من طرف دار هر نوع حکومتی هستم که با انتخاب و میل مردم سرکار بیاید، هر چند در این بین خطاهایی هم وجود داشته باشد».^۱

نگاهی به اشعار آدونیس^۲

او ابتدا از شعرای شیعه تأثیر گرفت، اما در بیست سالگی با اشعار منشورش در ادبیات عرب صاحب سبک شد. کم‌کم حتی لحن و ساختار شعر کلاسیک عرب را هم برای دستیابی به یک دست‌ورزبان شعری جدید تغییر داد. آدونیس را می‌توان بامداد شعر عرب دانست. شعرا و انسجام بیرونی ندارد، چرا که مفاهیم متضاد و متناقض را در اشعارش در هم می‌آمیزد. گویا دوست دارد خواننده را سرگردان بیند و او را متقاعد کند بدون پیش‌دآوری به جهان بنگرد. مدرنیته درون مایه شعر آدونیس است. او با رویکردی مدرن به جهان پیرامونش می‌نگرد و کلامش هم پرورده همین نگاه است. حتی احساساتش را در اشعاری که ساختاری مشابه اشعار کلاسیک عربی دارند با مدرن‌ترین شیوه بیان می‌کند. رویکرد مدرن او به جهان شعرهایش را برای جوان عرب‌زبان ارزشمند کرده است. البته آدونیس همه ابعاد مدرنیته را نمی‌پسندد. با قدرت مقابل اسیری انسان مدرن می‌ایستد و از ساختارهای اقتصادی و قدرت مدار انتقاد می‌کند و با نفرت از خشونت می‌گوید.

^۱ آدونیس: أنا مع الثورة الايرانية و نوبل لاتعطي للعرب»، ۱۱/۸/۲۰۰۹.

(<http://sns.sy/sns/?path=news/read/3822>)

^۲ در این بخش از منابع زیر استفاده شده است:

اسوار، موسی، ستاره‌ها در دست، تهران، نشر مروارید.

آدونیس، بامداد شعر عرب»، سایت آفتاب، ۲/۳/۱۳۸۶.

(http://www.aftabir.com/articles/view/art_culture)

خلیجی، مصطفی، «آموزه‌های آدونیس برای جوامع بسته»، ۲۰/۴/۲۰۱۳. (<http://www.persian.rfi.fr>)

خلیل، میشل، «فرار از سنت‌های عربی»، ترجمه یوسف علیخانی، سایت جهة الشعر.

(<http://www.jehat.com/Jehaat/Pr/PrPoets/adonis.htm>)

استفاده از نمادها و سمبل‌های تاریخی اعراب شاخصه مهم آثار آدونیس است. او شخصیت‌های شعرهایش را با استفاده از همین نمادها با ظرافت پردازش می‌کند. آدونیس آشناترین شاعر ادبیات امروز است که با تصاویری غریب و خلاف عرف شعر می‌گوید. معتقد است شعر نو مکاشفه‌گونه است و مکاشفه بیرون جهیدن از مفاهیم عادی اشیاست، طوری که فرد با خواندن شعراز جهان عادی فراتر رود. برای همین با واژه‌هایی دشوار شعر می‌گوید تا معانی جدید بیافریند.

حوزه‌های چهارگانه شعر آدونیس

حوزه موسیقی: آدونیس ابتدا اشعار موزون چندوزنی سرود، سپس شعر سپید گفت و به اقتضای مقطع و موضوع باز به شعر چندوزنی بازگشت. گاهی حتی این دو نوع شعر را در منظومه‌ای واحد در کنار هم قرار داد.

حوزه زبان: «در شعر امروز واژه نباید معنای فرهنگ لغتی و عرفی داشته باشد، بلکه باید با معنای جدیدی همراه شود. هیچ واژه‌ای مستقلاً زشت یا زیبا نیست و ارزشی کمتر یا بیشتر از واژه دیگر ندارد، ارزش واقعی واژه را سیاق کلام می‌آفریند».

حوزه تصویر: «باید هم‌زمان تصاویر ساده و مرکب به کار برد تا تصاویر متوالی ناآشنا به ذهن هجوم آورند». هجوم تصاویر بار سنگینی برای تخیل مخاطب است، آن قدر که اغلب از عهده تفکیک کلیه عناصر شعراو بر نمی‌آید، با این همه شعراو را به عنوان یک کلیت می‌پذیرد و لذت می‌برد.

حوزه ساختار: در این حوزه شعراز گذشته می‌گوید، سپس گریزی به حال می‌زند و باز به گذشته باز می‌گردد؛ همچنین از تداعی معانی و تداعی آزاد در کنار دو ساختار مرکب و ساده استفاده می‌کند. آدونیس در منظومه‌های بلندش از ساختار نمایشی هم استفاده می‌کند. هم شعرهای تک‌ساختی، ساده و هایکووار دارد و هم شعرهایی با پانویشت و حاشیه. در واقع پانویشت و حاشیه شعراو نیز بخشی از شعراوست.

پیوست ۱

حزب عربی سوسیالیستی بعث (حزب البعث العربی الاشتراکی)

یک حزب سیاسی بود که آن را میشل عفلق، صلاح الدین البیطار و زکی ارسوزی در سوریه تأسیس کردند. بعثیسم، آمیزه‌ای از ناسیونالیسم عربی، پان عربیسم، سوسیالیسم عربی، و علایق سوسیالیستی و ضدامپریالیستی، ایدئولوژی این حزب بود. بعثیسم خواهان رنسانس و رستاخیز و یکی شدن جهان عرب است. شعار آن «اتحاد، آزادی، سوسیالیسم» («وحده، حریه، اشتراکیه») خواهان اتحاد عربی و آزادی از قید کنترل و دخالت غیراعراب است. این حزب در ۷ آوریل ۱۹۴۷ در نتیجه ادغام جنبش عربی بعث، به رهبری عفلق و البیطار، و بعث عربی به رهبری ارسوزی تأسیس شد و به سرعت در کشورهای عربی از جمله عراق و سوریه شاخه‌هایی تأسیس کرد. در ۱۹۵۲، این حزب با حزب سوسیالیست عربی به رهبری اکرم الحورانی ادغام شده، حزب عربی سوسیالیستی بعث را به وجود آورد. ایجاد این حزب موفقیتی نسبی بود و به دومین حزب بزرگ در مجلس سوریه بدل شد. این مسئله، هم‌زمان با استحکام فزاینده حزب کمونیست سوریه، منجر به تأسیس جمهوری متحده عربی، اتحادی از سوریه و مصر، گردید و کودتای ۱۹۶۱ سوریه این اتحاد را از هم پاشید.

پیوست ۲

مؤسسه آزاداندیشی ابن‌رشد^۱

مؤسسه آزاداندیشی ابن‌رشد گروهی از اندیشمندان مسلمان و عرب مستقل هستند که از سال ۱۹۹۸ در آلمان به رسمیت شناخته شده‌اند و سالانه جایزه‌ای را برای بهترین چهره در بیان اندیشه آزاد و دموکرات و نوآور عربی معرفی می‌کنند. این مؤسسه اولین جایزه خود را در سال ۹۸ به شبکه الجزیره قطر اختصاص داد و دومین آن را در سال ۹۹ به آدونیس اعطا کرد. اعتبار علمی جایزه این مؤسسه برای بسیاری از محافل

1. <http://www.ibn-rushd.org>

و نهادهای علمی و آموزشی جهان محرز و مشخص است تا آنجا که برنده جایزه ابن رشد هر ساله به عنوان بزرگ‌ترین چهره عربی رسانه‌های جهان مطرح می‌شود.

این مؤسسه همچنین مجله‌ای الکترونیکی با عنوان منبر ابن رشد للفکر الحر منتشر می‌کند که نام بزرگ‌ترین چهره‌های علمی جهان عرب در فهرست نویسندگان مقالات آن همواره دیده می‌شود. تاکنون بیش از پانصد مقاله علمی در این مجله منتشر شده است. مهم‌ترین مسئله مورد بررسی این مجله نقد اندیشه ابن رشد و تطبیق آن با جریان‌های فکری و مسائل روز است.

چهره‌های بزرگی همچون آدونیس، عابد الجابری، صادق جلال العظم، شوکت گیلانی، حیدر عبدالشافی، حامد ابوزید و... در تأسیس مؤسسه ابن رشد و انتشار مجله آن سهیم بودند. سالانه بیش از بیست چهره علمی مطرح عربی و اروپایی به عنوان هیئت داوران این مؤسسه انتخاب می‌شوند تا برنده جایزه ابن رشد سال را برگزینند.

برخی از اصول و اهداف اساسی این مؤسسه این چنین بیان شده است:

- مؤسسه ابن رشد هیچ‌گاه به دنبال سودآوری مالی نیست.
- مؤسسه ابن رشد به دنبال تحقق مردم‌سالاری همراه با آزادی و عدالت اجتماعی است و هیچ‌گاه از جریان‌هایی انحصارطلبی که به نام دین، ملیت یا قومیت خود فعالیت می‌کنند حمایت نمی‌کند.
- این مؤسسه زمینه‌ای را برای گفت‌وگوی آزاد میان تمام اندیشه‌ها و ادیان و انسان‌ها فراهم می‌کند.

این مؤسسه آلمانی، با جذب نویسندگان و اندیشمندان حوزه علوم انسانی و اسلامی جهان عرب و غرب برای مطالعات علمی خود، نام ابن رشد را به عنوان بزرگ‌ترین متفکر اسلامی عربی و غربی انتخاب کرده است. مهم‌ترین موضوعاتی که در این مؤسسه بدان پرداخته می‌شود رسانه و ارتباطات، آزادی زن، اندیشه انتقادی، فعالیت گروهی، فلسفه و عقلانیت، ادبیات متعهد، اصلاح دینی، حقوق بشر و تولیدات سینمایی است.